

Kovács Boglárka és Mező Katalin:

AZ INTELLEKTUÁLIS KÉPESSÉGZAVARRAL ÉLŐ SZEMÉLYEK SZERELMI ÉLETE ÉS PÁRKAPCSOLATAI – SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉS⁷

Az emberi viszonyok megértésére törekvés örök aktualitású téma. Mi sem bizonyítja ezt jobban Arisztotelész már az ókorban (K.e. 4. század) leírt azon örök érvényű gondolatánál, hogy „az ember természeténél fogva társas lény” (magyar megjelenés: Arisztotelész, 1984). „Az ember társas lény, aki másokkal való kölcsönhatás nélkül nem képes sem fejlődni, sem megőrizni pszichológiai jólétét” (Allport, 1949, 29.), s e jólét kialakulásában meghatározó szerepű a párkapcsolat és a szerelem. A szerelem és a párkapcsolat témájának kutatása napjainkra széleskörben elfogadott, számos pszichológiai (például Bowlby, Ainsworth idézi Hazan és Shaver, 1987; Sternberg, 1987; Gottman, 1999; Mező, 2014), szociológiai (például Beck és Beck-Gernsheim, 1995), biológiai (például Fisher, 2004), vagy kulturális és kommunikációs (például Markman, Stanley és Blumberg, 2015) megközelítésű vizsgálat jelent már meg, azonban e kutatások ritkán irányulnak az olyan speciális csoportokra, mint az intellektuális képességzavarral élő személyek.

Jelen tanulmány azzal a céllal íródott, hogy az aktuálisan elérhető hazai és nemzetközi tanulmányokra alapozva megvizsgálja, hogy hogyan jellemezhető a szerelem és a párkapcsolat alakulása az intellektuális képességzavarral élő személyek esetében. A publikáció teoretikus alapot nyújt egy 2025-2026 évben megvalósuló, az érintett csoport bevonásával zajló, empirikus kutatásunknak.

Az intellektuális képességzavar

Az intellektuális képességzavar (IKZ) fogalma nemzetközileg (WHO, 2007; Schalock et al., 2009) és hazánkban (Lányiné 2017, Nagy, 2024) is egyaránt használt. Az intellektuális képességzavar olyan személyekre vonatkozik, akiknél az intellektuális-kognitív működés, valamint a kortárs csoportokhoz viszonyított adaptív magatartás jelentős akadályozottsága mutatkozik. A definíció hangsúlyozza, hogy az érintettek képesek a fejlődésre, tanulásra, és társadalmi integrációra, de ehhez támogatásra és esélyegyenlőség biztosítására van szükségük. Az állapot részletes megismerése segíti a pedagógiai és terápiás beavatkozások tervezését, erősségeik feltárását, és az egyéni szükségletek kielégítését (Lányiné, 2017). A jelenleg érvényben lévő diagnosztikus kritériumrendszer, a DSM-5 szerint a diagnózis elnevezése „Intellectual Disability” (Intellectual Developmental Disorder). A kézikönyv megjegyzi, hogy ez felváltja a korábbi „mental retardation”, értelmi fogyatékoság kifejezést. Ez azt mutatja, hogy a nemzetközi szakirodalom szándékosan elmozdult az elavult/pejoratív terminusoktól (pl. „mental retardation”. értelmi fogyatékoság) a semlegesebb, funkcióközpontú megnevezések felé (intellectual disability / intellectual developmental disorder/ intellektuális képességzavar). A WHO korábbi meghatározásában értelmi fogyatékoság ismeretes, melynek pontos definíciója „a központi idegrendszer fejlődését befolyásoló örökletes és környezeti hatások eredőjeképpen alakul ki, amelynek következtében az általános értelmi képesség az adott népesség átlagától az első élet évektől kezdve-számottevően elmarad és amely miatt az önálló életvezetés jelentősen akadályozott.” (Czeizel és Lányiné 1978, 23.)

Az intellektuális képességzavar diagnosztizálásában két kulcselem jelenik meg: 1) jelentősen alacsonyabb intellektuális teljesítmény (standardizált IQ-tesztek alapján), és 2) a kortársakhoz képest csökkent adaptív (napi életbeli) működés, melyek a korai fejlődési periódusban kezdődnek. Az IKZ három típusa a korábbi enyhe, közép súlyos és súlyos értelmi fogyatékoság mintájára az enyhe, mérsékelt és súlyos intellektuális képességzavarként értelmezendő. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a fokozatosság mellett az adaptív

⁷ <https://doi.org/10.17048/Tanulasestarsadalom.2025.7>

funkciók vizsgálata (például a támogatás szükségessége) döntő a diagnózis gyakorlati következményeinek megállapításához.

Szerelem és párkapcsolat

A szerelem és a párkapcsolat vizsgálata időről-időre bekerül a kutatások fókuszába (Mező, 2014). A szerelemmel kapcsolatos kutatások közül kiemelkedő a Sternberg (1988, 2021) háromszögelméletén alapuló elgondolás, mely szerint a szerelem három összetevőből áll: az intimitásból, a szenvedélyből és az elkötelezettségből. E három tényező magas megléte biztosítja, hogy az adott párkapcsolat sokáig kitartsa a jövőben.

A Magyar Értelmező Kéziszótár (2003), illetve Hatos (2012) definíciója szerint a szerelem nemi vonzalomhoz kötött, intim és gyengéd kapcsolat, melynek nagyfokú személyiségformáló hatása is van. „A szerelem a szeretett személy iránti vágyban és odaadásban megnyilatkozó, nemi vonzalmon alapuló érzelem.” (Magyar Értelmező Kéziszótár, 2003, 1249.).

A szerelem három szempontból több, mint a szeretet: beletartozik a törődés és gondoskodás, a kötődés, valamint az igény az együtt töltött időre és a gondoskodásra, intimitásra. Erre épül a tisztelet, bizalom és gyengédség, az egymásra utaltság (Hatos, 2012). A szerelemben egyszerre lehet adó és kapó szeretet. A szerelem legtöbbször az ellenkező nemmel kapcsolatban alakul ki, s megjelenik benne a szexualitás bizonyos formája is, emellett a szerelem erős személyiségformáló hatással bír (Hatos, 2000). Az emberek eltérő hőfokon égnak amikor szerelmesek, valakinek a szerelem és szexualitás meghatározza, uralja az életét, mások viszont kerülnek az ösztönszükségletek ilyen mértékű kinyilatkoztatását.

A szerelem egyedül az emberi fajra jellemző tulajdonság, melyre magasabb rendű érzelmek, és hosszabbtávú tervezések jellemzőek. Gyakran gazdagabbá válunk a szerelem által, melyet szenvedés vagy boldogság kísérhet (Krausz, 1992).

A párkapcsolat olyan viszony, amelyben az egyének érzelmileg kötődnek egymáshoz (bizalom, közelség), és e kötődés több mint egyszeri interakció. Mivel a párkapcsolat időben is elnyúlhat, a tervezést és a közös tevékenységet is magába foglalja (Fávero et al., 2021). Fávero és társai szerint a párkapcsolat nem feltétlenül jelent házasságot vagy jogilag szabályozott formát, sok esetben az érzelmi és viszonydinamika fontosabb, mint a jogi státusz.

A kapcsolati minőség vizsgálatában gyakran használatos fogalom a „diádikus igazodás” (Jiménez-Picón et al., 2021), amely olyan dimenziókat foglal magában, mint a konszenzus (mennyire értenek egyet a felek), elégedettség (mennyire elégedettek a kapcsolattal), kohézió (mennyire töltenek együtt időt és végeznek közös tevékenységet) és érzelmi kifejezés (mennyire tudják kifejezni érzéseiket egymás felé). A párkapcsolat minősége összefügg a jóléttel, a mentális és fizikai egészséggel: a partnerek közötti jó együttműködés pozitívan hat a személyes jólétre.

A párkapcsolat kialakulását a kortárs csoportok is befolyásolhatják. A kortárs csoportok befolyásoló hatása az ifjúsági kortól erősödik meg, egyre nagyobb szakadék tátonghat a kibocsátó család és a fiatal új közösségének értékrendje között (Bocsi, 2012).

Napjainkban a társas kapcsolatok tekintetében a barátság, szerelem, párkapcsolattal kapcsolatos témákon belül megjelenik például a nőiesség és nemiség kérdésének a vizsgálata (Balogh et al., 2016), vagy a szexuális nevelés gyakorlata (Szilágyi, 2003; Zechmeister, 2016) is.

Szerelem és párkapcsolat az intellektuális képességzavarral élők körében

– hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintés

Az intellektuális képességzavarral élők esetében a szerelem és a párkapcsolatok témájával foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalmak száma elenyésző, s különösen kevés az olyan publikációk száma, amelyek valós, empirikus, participatív adatokra támaszkodnak. Jelen tanulmányunkban azoknak a szakirodalmaknak az összefoglalására vállalkoztunk, amelyek a szerelem és a párkapcsolatok témáját az érintettek oldaláról

mutatják be (1. táblázat). A vizsgálatban 9 hazai és 2 nemzetközi kiadású könyv, valamint 4 hazai és 3 nemzetközi tanulmány áttekintésére került sor, a továbbiakban e publikációk legfontosabb megállapításainak bemutatására fókuszálunk. A vonatkozó szakirodalmak elolvasása után négy szempont alapján osztottuk el a hazai és nemzetközi szakirodalmakban megjelenő tartalmakat: 1) a szerelem és párkapcsolat értelmezése, 2) a párkapcsolat időtartamát meghatározó tényezők, 3) a párkapcsolat és a szerelem jellemzői, 4) az intellektuális képességzavarral élő személyek szerelmének és párkapcsolatának elfogadása.

1. táblázat. A jelen tanulmányban áttekintett, az intellektuális képességzavarral élő személyek szerelmi és párkapcsolati életével foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalmak gyűjteménye. Forrás: Szerzők

Publikáció típusa	Hazai szakirodalmak	Nemzetközi szakirodalmak
Könyv	Balogh és mtsai, 2016 Lányiné Engelmayer, 2017 Forrai, 2003 Hatos, 2000 Hatos, 2012 Király, 1994 Krausz, 1992 Mészáros, 2002 Zolnai, 2001	Vanier, 1993 WHO, 2002
Tanulmány	Bernát és mtsai, 2017 Czakó és Szalay, 2023 Farkas és Jávör, 2021 TÁRKI, 2016	Shakespeare, 1997 Egholm, 2005 Sheppard, 2016

A szerelem, és párkapcsolat értelmezése

Hatos Gyula tanulmánya szerint a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személyek másként definiálják a szerelem és párkapcsolat fogalmait, mint a tipikus populáció tagjai, és nagyvonalúbbak lehetnek a fogalmak használata során, illetve nem olyan színesen fejezik ki magukat, mint a tipikus fejlődésű személyek (Hatos, 2012). Az enyhe intellektuális képességzavarral élő személyek összetettebben fogalmazzák meg párkapcsolati igényeiket, mint a mérsékelt intellektuális képességzavarral élők.

Ugyanerre a megállapításra jutottak a TÁRKI 2016-os kutatásában, mely kitért a személyközi kapcsolatok fontosságára, melyek megléte valamint minősége befolyásolja az adott személy életminőségét. A vizsgálatban megállapították, hogy a házastárs meglétének megítélésében nagyvonalúbban fogalmaztak a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személyek, mint a szakemberek. Az akadályozott személyek közül a 99-ből 9 fő vallotta úgy, hogy házastársa van, a segítők ellenben csak egy személyt említettek. Valószínűleg a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő emberek tágabban értelmezik a házasság fogalmát, így azt a barátnőjükre, barátjukra is használhatják, valamint előfordulhat, hogy az érintettek nem a hagyományosan vett polgári és egyházi házasságkötésre gondoltak, hanem a párjuk meglétére (TÁRKI, 2016). E kutatást a következő évben folytatták súlyosan-halmozottan fogyatékos személyek csoportjánál is. 93 személyből mindösszesen két személynek volt párkapcsolata, illetve egy esetben gyermeke (Bernát et al., 2017).

A párkapcsolat időtartamát meghatározó tényezők

Az intellektuális képességzavarral élő személyek esetében a kialakult párkapcsolatok lehetnek futóak, ellenben nem kis százalékban akad közöttük józan, kedélyes, tartós, szerencsés együttélés is. Néhányan

közülük csaknem megfelelnek az igaz szerelem és a hűség mintaszobrának (Hatos, 2000, Hatos 2012). Farkas és Jávör (2021) azonban különbséget észlelt az enyhe és a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személyek esetében, és azt tapasztalták, hogy az enyhe intellektuális képességzavarral élő fiatalok inkább hosszútávon elkötelezett, szexuális jellegű szerelmi kapcsolatokat, míg a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személyek leginkább rövidtávú, gyakran váltakozó és alacsony elköteleződési szintű, baráti jellegű szerelmi kapcsolatokat alakítanak ki.

Az enyhe intellektuális képességzavarral élő személyek 34,8%-a élt házasságban vagy élettársi kapcsolatban, míg a mérsékelt intellektuális képességzavarral személyek esetében ez az arány csak 3,2% volt 2012-ben. Ugyanakkor kiemelte, hogy a gondoskodó ösztön az akadályozott nőknél is kialakulhat, de a környezet visszajelzéseinek hatására gyakran elvetik az anyaságot (Hatos, 2012).

A tartós és funkcionális házasságok, gyermekek vállalása enyhe intellektuális képességzavarral élő személyek esetében gyakrabban lehetségesek, mint a mérsékelt intellektuális képességzavarral élők esetén, de a házasság valódi szándékát fontos tisztázni egy segítő személynek. A statisztikák szerint nem gyakoribb körükben a válás, mint az épeknél. A házasságkötéshez érzelmi érettség szükséges, nem beszélhetünk rá senkit sem. Van, aki alkalmatlan gyermeknevelésre, ezzel határozottan, de kíméletesen szembesíteni kell (Vanier, 1993). Azt is fontos megjegyezni, hogy a fiatalok nagyon a szülők jóváhagyására vannak utalva párkapcsolataik során, vagy a szakemberek jóindulatára intézményekben, illetve gyakran állnak gyámság alatt a fiatalok. A lányos szülő a terhességtől való félelem okán elutasító lehet a párkapcsolatok kibontakozása során. Ha van is elég pénze és munkája egy intellektuális képességzavarral élő párnak, akkor is segítségre szorulnak hivatalos ügyintézéskor, lakásvásárláskor, jogi aktusokkal kapcsolatban, gyermeknevelésben, így másoknak kell kívülről beleavatkozni az életükbe, állandó támogatást nyújtva.

Nem csak joga van a fogyatékossgal élő személynek párkapcsolatra és gyermeknevelésre, de segítséggel képes is lehet ezeket megtenni. A megfelelő párkapcsolat fenntartásához a mérsékelt intellektuális képességzavarral és az enyhe intellektuális képességzavarral élő populáció az épekhez hasonló, de nagyobb intenzitású segítségre szorul. „A szociális ellátó rendszer feladata – akárcsak az akadálymentesítésben a rámpáé – az lenne, hogy ebben a saját életben támogassa az érintetteket, saját igényeik szerint (Balogh et al., 2016, 10.)

Az intellektuális képességzavarral élő serdülőknek és felnőtteknek az értelmi képességek bizonyos fokú korlátozottsága ellenére ugyanúgy lehetnek vágyaik és késztetéseik. A testi szükségleteken túlmenően vágyhatnak társra, szerelemre, szociális szerepre. Ehhez értő segítségre és pedagógiai kísérésre van szükségük (Zolnai, 2001). Szükségleteik nem különböznek, náluk is elsődleges a szeretet, személyes kapcsolatok iránti vágy, kommunikáció, védettség, félelem a megaláztatástól és bántástól, önkifejezés (Lányiné, 1997, Zolnai, 2001). A valakihez tartozás természetes vágya, alapvető emberi szükséglet. Téves és túlhaladott elgondolás, amely szerint a mérsékelt intellektuális képességzavarral élőket nem illeti meg a szerelem, a párkapcsolati beteljesülés. A korábbi évtizedekben ennek megvalósulását erősen korlátozták az intézmények, de gyakran a szülők sem vették figyelembe a fiatalok személyiségjogait. Ugyanakkor megállapításra került, hogy az IKZ-ral élő személyek életük érzelmi sikeressége a másokhoz való kötődésekhez mérhető, melyek során visszajelzéseket kapnak önmagunkról, megélik a biztonságot, védettséget, és hogy nincsenek egyedül (Zolnai, 2001).

A párkapcsolat és a szerelem jellemzői

Szexuális vonatkozásban az intellektuális képességzavarral élő személyek is lehetnek érdeklődők (aktívak) és nem érdeklődők (passzívak). Ha a személy határozottan vonzódik egy másik személyhez, úgy kialakulhat plátói kapcsolat, pettingelő csoport (köldök feletti tapintással és csókkal), illetve nemi életet élő csoport (köldök alatti szexuális történések folytatásával) – lásd: Forrai (2003). Hasonlóképpen a többségi populáció tagjaihoz, nem minden személy, és nem minden időszakában vágyik a szerelmi vagy szexuális beteljesedésre. Az akadályozott személyre erőszakkal nem lehet rákényszeríteni kapcsolatot, ellenben tanácsokkal, a

randevúk segítségével (helyszín biztosítása, közlekedésben való segítségnyújtás, prevenció), a szociális képességek fejlesztésével sokat lehet tenni az egészséges párkapcsolatok és a szerelem kialakulásáért. „A szociális kompetencia határozza meg, mennyire sikeres, hatékony az egyén társas kapcsolatainak építésében és fenntartásában” (Mészáros, 2002, 152.).

Az intellektuális képességzavarral élők ifjúságának szexuális élete nem a belső igényeik, hanem a társadalom miatt alakul eltérően az épekéhez képest. Ugyanakkor Egholm (2005) azt is megállapította, hogy a fogyatékosággal élő emberek párválasztását a szexuális érzelmek és késztetések ugyanúgy befolyásolják, mint bárki más esetében. Az IKZ-ral élő személyek sok feszítő érzést nem tudnak szavakkal kellően kifejezni. A környezet gyakran nem is kíváncsi rájuk. Megérik, ha részvétellel, gúnnnyal, vagy őszintén közelednek hozzájuk, ahogyan azt is, ha furcsa szemmel néznek rájuk ismeretlenek (Krausz, 1992). Krausz a szülőknél azt tanácsolja, ne ijedjenek meg, ha a gyermekük szerelmes lesz, hanem tekintsék ezt normális emberi igénynek. Teremtse nekik alkalmat arra, hogy ellentétes nemű kortársakkal tudjanak beszélgetni, táncolni. Ha viszont ez nem merül fel igényként a gyermekben, azt ne erőltessék rá.

A mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személynek a párjuk megtalálása igen nehéz feladat, hiszen alig vannak kapcsolataik, nincsen igazán baráti körük, ahonnan választani tudnának (Hatos, 2012). Számukra kevésbé érvényesül az épek esetében már fiatal korban elsajátított eszköztár, például a szemezés, flörtölés, négy szemközti beszélgetések kivitelezésének eszköztára, vagy egy randevúra történő elhívás képessége. A sok visszautasítás, valamint a negatív tapasztalatok visszahúzzhatják a kedvet. Mások egyáltalán nem is érdeklődnek ilyen téren. Illetve gyakran megtapasztalják, hogy személyük iránt nem érdeklődik senki (Hatos, 2012).

A mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személyre inkább jellemző, hogy ő a kapcsolatteremtés tárgya, mintsem a kezdeményezője. A szegregált iskolában hasonló társakkal találkozik, és épít kapcsolatot, mint ő maga. Fontos, hogy ne magányosodjon el az iskola befejezése után sem. Erre lehetőséget teremthet a napközi otthon, munkahely, esetleg lakóotthon. Gyakran vágnak társakkal való élményekre és biztonságra (beszélgetés, kibeszélés, bátorítás, vigasztalás terén). Akik kevésbé képesek kifejezni magukat szóban, ott az egymásnak segítség, a másik felkarolása működik. Némely akadályozott személyek szeretnének épekkel is kapcsolatokat kialakítani, azonban könnyű őket kihasználni (Krausz, 1999, Hatos, 2000). Az intézeti elmagányosodás esetében jellemző a sehová nem tartozás élménye, az érzelmi szükségletek kielégítésének hiánya (Hatos, 2012).

A szerelmek és párkapcsolatok kialakulása a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő fiatalok esetében még sajátosabb módon alakul, mint az enyhe intellektuális képességzavarral élőkénél. Hatos kiemelte, hogy esetükben testi értelemben felnövekvés történik, környezetük mégis gyakran kisgyermeknek tartja a már felnőtt személyt, és a család nem érti ezt a megváltozott fejlődésmenetet. A szülők félhetnek gyermekük serdülésétől, inkább visszatartva azt. A fiatalok életéből kimarad a tervezgetések időszaka. A hivatás választása gyakran nem a sérült személy, hanem a szülők részéről megválasztott. Fontos, hogy legalább apró döntéseket engedjenek hozni az akadályozott számára, például hogy melyik ruháját vegye fel, mit egyen ebédre vagy milyen hobbiba fogjon. Ezek az apró döntések segítik a mérsékelt intellektuális képességzavarral élő személyt felnőtté válásában (Hatos, 2000). Gyakori a kapcsolati eltolódás, mely tetten érhető oly módon, hogy a társára nem képes odafigyelni az intellektuális képességzavarral érintett személy, érzelmileg elhanyagolja őt, vagy a másik esetben ennek ellenkezőjeként annyira alárendeli magát a párkapcsolatnak, hogy a saját igényei már meg sem tudnak jelenni, hiszen az önismeret csekély szintjén állnak. Egyik esetben sem beszélhetünk kielégítő kapcsolatról. A kapcsolat ápolása, az én és partner közötti egészséges viszonyulás, a kiegyensúlyozottság hiánya vagy torzulása gyakran megfigyelhető.

„Az enyhe intellektuális képességzavarral élő fiatalok szerelmi jellegű kapcsolatait háromféle kapcsolattípusba sorolhatók 1) a teljesen plátói kapcsolatok, akik a társuk jelenlétével is megelégszenek, időt töltenek együtt közösen sétálva, egymás mellett üldögélve, és beszélgetve. 2) A második csoport tagjaira bizonyos apró testi megnyilvánulások is jellemzők, így megölelik egymást, kézen fogva járnak, csókolóznak

vagy megsimogatják egymást. 3) A harmadik csoport tagjai pedig aktív szexuális életet is élnek.” (Király, 1994).

Az intellektuális képességgazavarral élő személyek szerelmének és párkapcsolatának elfogadása

A többségi populáció tagjaiban az intellektuális képességgazavarral élő személyekkel, a párkapcsolati és szerelmi életükkel kapcsolatosan megannyi negatív sztereotípiát és hamis feltételezés él (Balogh, 2019; Czakó és Szalay, 2023; Farkas és Jávör, 2021; Hatos, 2000, 2012; Krausz, 1992; Shakespeare, 1997), melyek az érintettek megkérdezése nélkül kerültek megfogalmazásra. Az enyhe és mérsékelt intellektuális képességgazavarral élő személyek életminőségére az elfogadás és a szeretetteljes kapcsolatok ugyanolyan hatással vannak, mint az épek esetében, így az egész társadalom felelősséggel tartozik a segítségnyújtásban és az elfogadásban. Ugyanakkor Coyne (2016) a tanulmányában számos olyan társadalmi tévhitet mutat be, amelyek megbélyegzik a szexuális életet élő vagy élni akaró fogyatékosággal élő személyek életét.

A többségi társadalom zavarban van, amikor fogyatékosággal, különösen az értelmi fogyatékosággal élő személy szexuális élete kerül szóba. Ez a gondolat igazán kirekesztő, hiszen a csoportot egyébként is az önbizalomhiány, a zavarodottság hathatja át. Jellemző, hogy a többséghez tartozók az akadályozott személyeket a mai napig infantilis helyzetbe taszítják, természetes igényeikre nem reagálnak. Ellenőrzés és tiltás követi minden tetteiket (Shakespeare, 1996; Zolnai, 2001; Black és Kammes, 2019 idézi Czakó, Szalay, 2023), s az emberek nagytöbbsége az akadályozott személyek párkapcsolatát, szerelmi viszonyait elítéli és kevésbé tekinti elfogadhatónak a többiekkel szemben.

Összefoglalás

A szakirodalmak döntő többsége teoretikus alapon tárgyalja az intellektuális képességgazavarral élő személyek szerelmi és párkapcsolati jellemzőit. E publikációk zömében a következő témák tárgyalására vállalkoznak: 1) a szerelem és párkapcsolat értelmezése, 2) a párkapcsolat időtartamát meghatározó tényezők, 3) a párkapcsolat és a szerelem jellemzői, 4) az intellektuális képességgazavarral élő személyek szerelmének és párkapcsolatának elfogadása.

A publikációk áttekintése alapján megállapítható, hogy magukat az érintetteket ritkán vonják be a kvalitatív kutatásba. Üdítő ellenpélda Farkas és Jávör, valamint Czakó és Szalay kutatása. Farkas és Jávör 2021-ben intellektuális képességgazavarral élő személyekkel, illetve szociális munkásokkal vettek fel interjúkat. Egy másik vizsgálatban Szalay Anna együtt dolgozott Czakó Gabriellával, aki maga is intellektuális képességgazavarral él. A kérdések megfogalmazásában, az interjúk felvételében, elemzésben, a tartalomelemzésben mindketten aktívan részt vettek, így Czakó mint participatív kutatótárs jelent meg (Czakó és Szalay, 2023). Egyenrangú partnerként fordultak interjúalanyaikhoz, ami kíváncsú elgondolás, hiszen így eltűnik a gátló hierarchia, az alá-fölé rendeltség. „Az akadémiai munkában a participatív kutatótársak részvétele javítja a kutatás minőségét azzal, hogy a vizsgált kérdések valóban relevánsak lesznek, és ilyen módon az eredmények nem csak a tudományos közeg számára lesz elérhető és hasznosítható” (Buchner, Koenig és Schuppener, 2011; Strnadová és Walmsley, 2017 idézi Czakó, Szalay, 2023, 83.).

Természetesen a publikációkon túl is felmerülnek lehetőségek az érintettekkel való tapasztalati kapcsolat megvalósulására. Ilyen például az intellektuális zavarral élő személyek szerelmi és párkapcsolati tájékozottságának növelése érdekében 2021-ben megjelent Instagram oldal, @parkapcsolat_kenen címen. A weboldalt szerkesztő hallgatók könnyen érthető kommunikációval foglalkoznak meg a szerelem, párkapcsolat és házasság témakörében szükséges ismereteket, szakirodalommal is alátámasztott egyszerű szövegezéssel és képi világgal mondanivalójukat, melyeket az eszközhasználó akadályozott személyek számára készítenek el. Az oldalt a szakembereken, oktatókon túl tapasztalati szakértők is véleményezték, így biztosították, hogy a posztok a megcélzott csoport igényeihez igazodjanak. Az oldal tanulmányozása hallgatóknak, segítőknak, de családtagoknak is hasznosnak bizonyulhat (Hollós et al., 2021).

A jelenleg zajló saját kutatásunk mintájában 20 intellektuális képességgazavarral élő személy vett már részt, közülük 16-an enyhe, 4-en mérsékelt intellektuális képességgazavarral élnek. A jövőben cél a minta növelése,

további 12 mérsékelt intellektuális képességzavarral élő alany bevonásával, s ezáltal könnyebb összehasonlíthatóság válik elérhetővé. Az általunk felvett interjúk lényegesen pozitívabb képet mutattak a szerelmi és párkapcsolati élettel kapcsolatban, mint amit a korábbi szakirodalmakban sugálnak. Ez a különbség részben összefügghet azzal, hogy a szakirodalmak inkább a különböző szakemberek, például gyógypedagógusok és szociális munkások, ápolók gondolatait, vagy a szülők tapasztalatait mutatják be, semmint az érintett személyekét. Holott a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozva hangsúlyozandó, hogy a megállapításokat a participatív szemlélet alapján szükséges kivitelezni és cél a „Semmit róluk, nélkülük” alapelv betartása, valamint a normalizációs elv hangsúlyozása. Jelen publikációnk alapján az is belátható, hogy a téma nem kap megfelelő figyelmet, a források nem frissek, így az új típusú pedagógiai szemléletet sem tükrözik kellő képpen.

A tipikus populáció edukálása az atipikus populáció működéséről kiemelt fontossággal bír, ezáltal leküzdvé a ma még fennálló és helytelen sztereotípiákat. Távlati cél lehet olyan hasznosítható tudásanyag átadása a szakemberek és családtagok számára, melyek az intellektuális képességzavarral élőkről nyújthatnak segítséget, különös tekintettel a kapcsolatok létrehozására és fenntartásának kezelésére, a párkapcsolatok megélésére és a szerelmi viszonyokra. Ehhez azonban pontosan kell ismerni az érintettek igényeit, vágyait, melyeket a részvételi alapú vizsgálatokkal (és azok publikálásával) érthetünk meg.

Köszönetnyilvánítás

Jelen tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium, Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap támogatásával a Debreceni Egyetemen megvalósuló Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program által támogatott EKÖP-25-1-DE-68 azonosítójú pályázat keretében jött létre. A támogatást ezúton is köszönjük!

Irodalom

- Allport, G. W. (1949). *The Nature of Prejudice*. MA: Addison-Wesley.
- Arisztotelész (1984). *Politika*. Fordította Szabó Miklós. Budapest: Gondolat Kiadó, I. könyv, 2. fejezet, 1253a
- Balogh F., Balogh L., Katona R., Szabó Áné és Szabó M. (2016). *Mi nok A noiség és a nemiség kérdései értelmi fogyatékos felnőttek csoportjaiban*. ÉFOÉSZ, Budapest.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*. John Wiley & Sons, UK.
- Bernát A., Simonovits B., Kozma Á. és Kopasz M. (2017). Értelmi fogyatékossgal élő felnőttek életminősége intézetben, lakóotthonban és magánháztartásban. *Esély*, 28. (5.). 3-38.
- Bocsi V. (2012). A nevelés, mint az értékrend transzmissziója. *Neveléstudomány*, 3. (3.) 38-49.
- Buchner, T., Koenig, O. & Schuppener, S. (2011). Gemeinsames Forschen mit Menschen mit intellektueller Behinderung. Geschichte, Status quo und Möglichkeiten im Kontext der UN-Konvention. *Wissenschaft und Forschung*, 50(1), 4-10.
- Czakó G. és Szalay A. (2023). „Mi ketten, mi ketten együtt...” Párkapcsolat és szexualitás témakörének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*. 50. évfolyam, 1.szám 80-96. <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2023.1.7>
- Czeizel E., és Lányiné Engelmayer Á. (1978). *A fogyatékos gyermekek korai felismerése és gondozása*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest.
- Gordosné Szabó A. (1992). *Gyógypedagógiai alapismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Egholm, A. (2015): *Nurses' Attitudes and Beliefs towards Discussing Sexuality with Patients*. Bachelor's Thesis.

- Farkas A. és Jávör R. (2021). A szociális munkás szerepe a felnőtt értelmi fogyatékosokkal élő személyek párkapcsolatainak segítésében. *Szociális Szemle*, 14.(2.). 1- 13.
<https://doi.org/10.15170/SocRev.2021.14.02.01>
- Fávero, M., Lemos, L., Moreira, D., Ribeiro, F. N., & Sousa-Gomes, V. (2021). Romantic Attachment and Difficulties in Emotion Regulation on Dyadic Adjustment: A Comprehensive Literature Review. *Frontiers in Psychology*, 12:723823. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.723823>
- Fisher, H. E. (2004). *Why We Love: The Nature and Chemistry of Romantic Love*. Henry Holt and Company, London.
- Forrai J. (2003). *Értelmi sérültek érzelmi, szexuális élete és nevelése*. Szex Edukációs Alapítvány, Budapest.
- Gottman, J. M., & Gottman, J. S. (1999). The marriage survival kit: A research-based marital therapy. In R. Berger & M. T. Hannah (Eds.), *Preventive approaches in couples therapy* (pp. 304–330). Brunner/Mazel.
- Hatos Gy. (2000). *Értelmileg akadályozott felnőttek pedagógiai kísérése*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Foiskolai Kar, Budapest.
- Hatos Gy. (2012). *Életkilátás-életkísérés az értelmi akadályozottsággal élők körében*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Foiskolai Kar, Budapest.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Hollós B., Pécsi P., Riczkó A. Zs., & Szabó J. N. (2021). Instagram oldal készítése hallgatói projekt munka keretében (@parkapcsolat_kenen). *Gyógypedagógiai Szemle*. 49. (2-3.). 235-238.
<https://doi.org/10.52092/gyosze.2021.2-3.11>
- Jiménez-Picón N, Romero-Martín M, Ramirez-Baena L, Palomo-Lara JC, & Gómez-Salgado J. (2021) Systematic Review of the Relationship between Couple Dyadic Adjustment and Family Health. *Children (Basel)*, 8(6):491. <https://doi.org/10.3390/children8060491>
- Király K. (1994). *Jelzések... ...a felnőtt értelmi fogyatékosok intézeti gondozásának, szocializációjának sajátosságai*. A szociális munka alapítvány kiadványai 10., Budapest.
- Krausz É. (1992). *Mi ilyenek vagyunk*. ÉFOÉSZ, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Á. (2017). *Intellektuális képességszavar és pszichés fejlődés*. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest.
- Magyar Értelmező Kéziszótár* (2003). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Markman, H. J., Stanley, S. M., & Blumberg, S. L. (2015). Fighting For Your Marriage: Positive Steps for Preventing Divorce and Preserving a Lasting Love. *Family Court Review* 36(1):95-95.
<https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1998.tb00498.x>
- Mező Ferenc (2014): *Kreatív kapcsolatalakítási stratégiák*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mészáros A. (2002). *Az iskola szociálpszichológiai jelenségtárája*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Nagy E. (2024). Mérsékelt intellektuális képességszavarral élő tanulók adaptív funkcionálási szintjének felmérése a vineland szociális érettségi skála segítségével. *Különleges Bánásmód - Interdiszciplináris folyóirat*, 9(4), 25-38. <https://doi.org/10.18458/KB.2023.4.25>
- Pusztai F. (2003). *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1249. BG
- Schalock R.L., Borthwick-Duffy S.A., Buntinx W.H. & et al. (2009) (Eds). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports*. Washington, DC: American Association for Intellectual and Developmental Disabilities, 11th edition.
- Shakespeare, T. (1997) Rules of Engagement: changing disability research. Barton, L. & Oliver, M. (eds) In: *Disability Studies: Past Present and Future Leeds* (pp.: 248 - 253) The Disability Press.
- Sheppard, E. (2016). A fogyatékkal élők szexuális életének támogatása: egyértelmű útmutató egészségügyi és szociális szakemberek számára. *Disability & Society*, 31 (8), 1154–1156.
<https://doi.org/10.1080/09687599.2016.1214426>
- Sternberg, R.J. (1988). *The triangle of love: Intimacy, passion, commitment*. Basic Books.

- Sternberg, R.J. (2021). The ups and downs of love: What makes love go well, or badly? In: Kostić A, Chadee D. (Ed.). *Positive psychology: An international perspective*. John Wiley & Sons Ltd.; 2021. pp. 177–192. <https://doi.org/10.1002/9781119771418.ch11>
- Sternberg, R. J. (1986). “A Triangular Theory of Love.” *Psychological Review*, 93(2), 119-135. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.93.2.119>
- Szilágyi V. (2003). A szexuális nevelés nálunk és másutt. *Új Pedagógiai Szemle*, 53. (11.). 104–107.
- TÁRKI (2016). Egyéni fejlesztés, személyre szabott fejlesztés, csoporton belüli fejlesztés, differenciálás, differenciálás heterogén környezetben. Fogyatékossgal élő emberek életminősége és ellátási költségei különböző lakhatási formákban. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt.
- Vanier, J. (1993). *Férfinak és nőnek teremtette*. Vigilia Kiadó, Budapest.
- World Health Organization Atlas: Global Resources for Persons with Intellectual Disabilities. 2007 WHO pp 1-108. Available online: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/96353/9789241563505_eng.pdf;jsessionid=30C096378016EAFE4DB7324DC8044A63?sequence=1
- Zechmeister A. (2016). Szexuális nevelés gyakorlata értelmileg akadályozott tanulók körében. *Gyermeknevelés*. 4.(3.). 78–86. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2016.3.78.86>
- Zolnai E. (2001). *Felnőttek, mert felnőttek*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.